

Suopmelaš kaleandara ávvudanbeaivvit

5.2. Runeberg beaivi

Johan Ludvig Runeberg (5.2.1805 Pietarsaari – 6.5.1877, Porvoo) lei suomaruottelaš diktačálli. Son lea maiddái Suoma našuvnnadiktáčálli. Jagi 1846 Runeberg čálíi ovtta divtta iežas girji Vänrikki Stool máinasat-girji álgui. Dan divtta namma lei 'Vårt land' dahjege 'Min eanan'. Fredrik Pacius bijai nuohta dasa ja nu das šaddai Suoma našuvnnalávlla. Runeberg kudnin lea vuodđudun Svenska litteratursällskapet i Finland-searvi lagi 1877. Dat juohká juohke lagi girjjálašvuobálkkašumiid sihke čáppagirjjálašvuhtii ahte dieđalaš girjjálašvuhtii. Runebergis lea bázzit Helssegis ja Porvoos – daid lea vearran su bárdni Walter Runeberg. Sihke Runeberg dološ ruoktu Porvoos ahte su riegádanruoktu Pietarsaris leat dál musean. Runebergbeaivve olbmot lávejit borrat Runeberg tortáid.

28.2. Kalevala beaivi

Kalevala lea Suoma našuvnnagirji. Dan lea čohkken Elias Lönnrot (1802 – 1884, Sammatti) boares suopmelaš našuvnnadivttaid vuodul. Lönnrot lei doaktár, dieđaolmmái ja dutkanmátkkošdeaddji. Son mátkkoštii ja čokkii divttaid birra Suoma ja Gárjil. Kalevalalaš divttain lea iežas diktamihttu, kalevalamihttu – dat lei buorre danin go dolin divttat johte olbmos nubbái njálmmálaččat de mihttu ánssus taid lei álkit lávlut ja muitit bajil. Kalevalamihttus juohke vearstas lea gávcci stávval, mainna juohke nubbi stávval lea dettolaš: 1. **Va-ka van-ha Väi-nä-möi-nen (Stá-đa boa-res-Veaid-ná-ád-já)** 2. **tie-tä-jä i-än-i-kui-nen (dieh-ti a-ge-beiaiv-vá-laš lei)**. Vuosttas Kalevala almmustuvai lagi 1849 ja nubbi Odđa Kalevala lagi 1935. Doaktár ámmát majnjá Lönnrot doaimmai Suoma giela professorin ja ráhkadii viiddes suomagiela sádnegirji.

19.3. Minna Canth beaivi & dásseárvvu beaivi

Minna Canth (1844 – 1897) lei suopmelaš girječálli. Dalle go son lei nuorra nisu 1800-logus, de nissonat eai ožžon johtit barggus muhto leat ruovttus ja bargat ruoktobargguid. Áidna vejolaš ámmát lei čielggeeadi. Jagi 1863 nissoniid bođii vejolažžan skuvlet iežas ruoktooahpaheaddjin. Minna ocai ja beasai skuvlemii, muhto doppe son deaivvai muhtin olbmá geainna son náitalii ja oahpput báhce gaskan danin, go náitalan nisu ii ožžon vázzit skuvlla. Su boadnji doaimmahii áviisaid ja nuba Minna álggii čállit odđasiid ja novellaid. Son válddii maiddái beali oktasaškottálaš áššiide. Minna Canth lea áidna nisu, geas lea iežas leavgabeaivi.

9.4. Mikael Agricola beaivi

Mikael Agricola (1510, Pernaja – 1557) navdet Suoma girjegiela áhčin. Son čálíi vuosttas suopmelaš áppesgirji, ABC-girji, mi almmustuvai lagi 1543. Agricola lei Turku bismá ja oskkubuhristeaddji. Son jorgalii eallimis aigge olu kristalaš girjjálašvuoda suomagillii. Mikael Agricola beaivvi ávvuditke girjegiela gudnin ja máŋggat Agricola hutkan sánit leat velá dálá aiggege geavahusas. Agricola lea hutkan dakkáraš sániid dego *ovdagovva, muitomearka, allaskuvla ja guovdi*.

27.4. Álmmotlaš veteránabeaivi

Suopma lei soađis lagiin 1939–1945. Dan soađi namma lei nubbi máilmisoahti. Lappi soahti ja oppa nubbi máilmisoahti nogai cuonómánu 27. beaivve lagi 1945. Veteránabeaivve ávvudit soahtiveteránaid muitun ja daid soalddahiid gudnin, geat bealušteddje Suoma nubbi máilmisoađis. Sin ánssus suopmelaččat ožžot ássat iehčánas Suomas.

1.5. Válborbeaivi

Válborbeaivi lea suopmelaš barggu beaivi. Dat lea pargoveaga ja studeantaid ávvubeaivi. Dolin Lulli-Suomas olbmot luite dalle gusaid olggos guohtut ja riddoguovluin olbmot polde válborbeaivvedolaid (helavalkeat). Olbmot maiddái čuojahedje bielluid ja dorvviid vei šaddašii buorre šibitlihku . Gaskaágge 700-logus álbumogat ávvudedje beaivvi basse olbmo ja nonná Walborg gudnin. Dálá áigge válborbeaivi lea ilolaš ávvubeaivi giđâ gudnin, masa gullet áibmospábbat, serpentiinat, meihtajuhkamuš, muŋkat, knáhkamárfit, budetsaláhtta ja studeantagahpir.

9.5. Eurohpá-beaivi

Eurohpá-beaivvi ávvudit juohke Eurohpá union lahttostáhtas. Miessemánu 9. beaivvi lagi 1950 Fránskka olgoriikkaministtar Robert Schuman tagai evttohusa Eurohpá čiđđa- ja stálleservvoša vuodđudeamis. Aitosaš Eurohpá union vuodđudui goittot easkka lagi 1992. Unionis leat dál 28 stáhta. Union ulbmilin lea dahkat olbmuid, palvalusaid ja dávviiriid johtin eadnamis nubbái álkibun. Eurohpá unionis lea alit leavga, mas leat 12 násti mat hápmejit rieggá. Nástit leat 12 danin go lohku lea dievaslašvuoda ja oktasašvuoda veardidangovva. Eurohpá unionis lea leavgga lassin maiddái oktasaš lávlla namalassii Beethoven nuohnten Oodi illui.

12.5. Snellman beaivi & suopmelašvuoda beaivi

Johan Vilhelm Snellman (12.5.1806 Stokholm – 4.7.1881 Kirkkonummi) lei girječálli, filosofa ja aviisaolmmáí. Snellman vásihii dan áigge, go Suopma lei oassi Ruošša ja virgegiellan lei ruotagiella. Son háliidiige ovddiidit suomagliela sajádaga ja ovddiidit tábalaš olbmoi skuvlen. Su mielas lei dehálaš julggáštit suomaglielaš girjjálašvuoda ja oažžut Supmii iežas ruđa. Snellman álgii maiddái almmustahitt suomaglielaš aviisa. Snellman ánssus Suopma oažžui iežas ruđa Ruošša ruppal sadjái dahjege Suoma márki. Suoma márkiid geavaheapmi nogai lagi 2002, go dan sadjái bodii Eurohpá union iežas ruttâ dahjege euro.

4.6. Bealuštanfámui leavgaávvudan beaivi

Bealuštanfámui leavgaávvudan beaivi lea avvudun lagi 1942 rájes. Álggos dan namma lei Suoma marsálka riegádanbeaivi (marsálka Mannerheim gudnin). Jagis 1950 beaivvi namma rievddai dálážin. Beaivvi ávvudit dábálaččat nu ahte gosno Suomas oardnejit álmmotlaš soalddátparáda ja presideanta miediha gudnemearkaid bealuštanfámui bargiide.

6.7. Eino Leino beaivi & divtta ja geasi beaivi

Eino Leino dahjege Armas Einar (Eino) Leopold Lönnbohm riegádii Paltamos 6.7.1878. Váhnemat sáddeiga su 9 jahgásažžan ruovttus skuvlii moaddelot kilomehter duohkái Kajaanii. Ruovttuahkidušan geažel son álgii čállit divttaid luonddus, bearrašis ja dovduunis. Go Eino lei 12 jahkásaš de su divttat almmustuvve su veallja Ántte doaimmahan Hämeen Sanomat-aviisis. Nubbi viellja Kasimir evttohii, ahte Eino geavahivčče dáiddarsohkanamman Leino. Ráveolmmožin Leino almmustahitt divttaid lassin maiddái cájálmasaid ja bláddičállosiid. Son maiddái jorgalii eará olbmoi čállán girjjálašvuoda suomagillii sihke doaimmai téáhterárvvoštallin.

10.10. Aleksi Kivi beaivi & suopmelaš girjjálašvuoda beaivi

Alexis Stenvall dahjege Aleksi Kivi (10.10.1834 Nurmijärvi – 31.12.1872 Tuusula) lei Suoma vuostas ámmátčálli. Su dovddoseamus girji lea Čieža vielljaža. Su gudnin leat ráhkadan máŋga pážži. Su riegádanruovtu Nurmijärvi lassin bázsit leat maiddái Helssegis, Mänttäs, Tamperes, Turkus ja Tuusulas. Kivi lea ožžon maiddái iežasnammasaš searvi dahjege Aleksi Kivi-searvi, mi lea vuodđudun lagi 1941. Seearvi juohká juohke lagi Esko muorramearka-nammasaš bákkášupmi. Esko lea Kivi čállán Nummisuutarit-girji (Gieddesuvddárat) váldopersovdna.

24.10. ON-beaivi

Ovttastuvvan našuvnnat lea iehčānas stáhttaid eaktodáhtolaš dorvvolašvuhta- ja ovttasbargosearvi. Dat lea vuodđudun lagi 1945 ja das leat 193 lahttostáhta. Virggálaš bargogiellan leat ruoššagiella, fránskagiella, espánjagiella, eaŋgalasgiella, arabijagiella ja kiinnágiella. ON-searvi ulbmilin lea ovddiit álbumogiidgaskasaš ráfi ja dorvvolâšvuoda sihke dearvvavsuoda ja kulturiidkaskasaš ibmárdus. ON:s leat sierranas searvvit dego FAO (eanandoalu- ja borrandárbbashsearvi), ILO (álbumogiidgaskasaš bargosearvi), UNESCO (álbumogiidgaskasaš bajásgeassin-, dieda ja kultursearvi) sihke UNICEF (ON mánáidsearvi).

6.11. Ruottelašvuoda beaivi

Skábmamánu 6. beaivi lea Ruotâ gonagas Kustaa II Aadolf jábminbeaivi. Ruottelašvuoda beaivvi ulbmilin lea nannodit Suoma ruotagiellalâs riikkavuložiid oktiigullevašvuoda dovdu. Suopma gulai dolin Rutti ja ruotâgiella lei dalle Suoma hálldahusgiellan. Ruotâgiella lea veláge Suoma nubbi virggálaš giela ja dan hállet 300 000 suopmelaš. Sis lea vuogatvuohťá hállat iežas giela om. virgedoaimmahagain. Virggálaš giella oaivvilda dan ahte ruotagiellagiid lassin maiddái juohke suomagielalaš oahppi oahppahallá ruotâgiela skuvllast. Puot eanemus ruotâgiela hállet Ålánndas, Turku birrâsis ja Uusimaas.

6.12. Iehčânasvuotâbeaivi

Suopma lea leamaš dolin sihke Ruotâ ahte Ruošša hálldahusa vuolde. Suomas riegádii iehčânas stáhtta, go riikkabeavvit dohkkehii iehčânasvuohtagulahu juovlamánu 6. beaivve 1917. Nu Suopma earráni Ruoššas man oassi dat lei dan rádjái leamaš. Iehčânasvuotâbeaivái gullet máŋgalágán árbvierut dego presideanta doalut ladnis ja bealuštanfámui riikkaviidosáš paráda. Presideanta maiddái miedžha gudnemearkaid. Muhtumat olbmot cohkkehit iehčânasvuodabeaivvi gudnin láse ovdii guokte alitvilges ginttal. Máŋggain gielldain leat maiddái iežas doalut ja olbmot lávlot Suoma našuvnnalávlag Maamme. Bealuštanfámuin lea iežas gudnimársa, man namma lea Porilaisten marssi (Poriliid mársa) ja dat čuoddjá nu bealuštanfámui avvudeamiin go presideanta ladni avvudeamiinge.

8.12. Sibelius beaivi & suopmelaš musihkka beaivi

Johan Christian Julius dahjege Jean Sibelius (1865 Hämeenlinna – 1957, Järvenpää) lea Suoma našuvnnakomponista. Puot dovddoseamus su nuohtain leaba Finlandia ja Valse triste. Máinasat mitalit, ahte mánnávuodás Jeanis dahjege Jannes lei buorre miellagovahallan ja son hutkai vaikko maggár mainnásiid ja čajáhusaid. Son maiddái vuodđudii unna musihkkajoavkku su skuvlaskihpáriin ja jođihii dan. Son čuojahii vus piano ja sirdašuvai dalle vijuvela čuojaheaddjin. Sibelius nuhtti eallimis áigge om. 7 sinfonija ja dakkáraš lávlagiit dego Jääkärimarssi, Sydämeni laulu (Váibmun lávlla, Aleksis Kivi dekstii) ja Metsämiehen laulu (Meacciolbmá lávlla, Aleksis Kivi dekstii).

Sibelius lassin juovlamánu 8. beaivi lea maiddái almmolaš suopmelaš musihkka beaivi. Dan ulbmil lea muittuhit suopmelaš musihkka árvvus ja gudnejahttit suopmelaš musihkkadahkiid.

Gáldut:

<http://www.juhlitaan.net/>
<http://oppiminен.yle.fi/juhlapaivat>